

Uczeń z Zespołem Aspergera

Radomski Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli
ul. J. Słowackiego 17, 26-600 Radom
www.rodon.radom.pl e-mail: rodon@rodon.radom.pl

Ogólna charakterystyka dziecka z ZA
Zaburzenia komunikacyjne dziecka z ZA
Zaburzenia społeczne
Stereotypowe zachowania i specyficzne
zainteresowania
Gospodarka żetonowa
Formy pomocy, terapia, wskazania

Czym jest Zespół Aspergera?

- ▶ Pojęcie Zespołu Aspergera u niektórych autorów jest równoznaczne z pojęciem – **autyzm wysokofunkcjonujący** (szczególne zdolności jednokierunkowe, np. wczesna umiejętność liczenia lub czytania, dociekliwe zgłębianie wiedzy z danej dziedziny., itp.)
- ▶ Taki mózg funkcjonuje inaczej, a nie wadliwie. Dla dziecka priorytetem jest poszukiwanie wiedzy, doskonałości, prawdy oraz zrozumienie świata, a nie uczucia i kontakty towarzyskie. Może to prowadzić do rozwinięcia cennych talentów, ale również do słabości w świecie relacji międzyludzkich.
- ▶ Dotknięci Zespołem Aspergera to osoby z autyzmem, które nie mają istotnych trudności z mową, lecz mają inne zaburzenia komunikacyjne.
- ▶ Termin „zespół Aspergera” został po raz pierwszy użyty w 1981 roku przez Brytyjkę Lornę Wing, która przetłumaczyła z języka niemieckiego pracę Hansa Aspergera. Ten austriacki psychiatra i pediatra jako pierwszy opisał to zaburzenie (w 1943 roku). Na dzień dzisiejszy jest to farmakologicznie nieuleczalne zaburzenie (choroba) trwające przez całe życie, z nie do końca wyjaśnioną etiologią.

Ogólna charakterystyka dziecka z zespołem Aspergera

Każde dziecko ze zdiagnozowanym ZA jest inne. Nie ma takich samych dzieci i z takim samym natężeniem objawów.

Każde dziecko z tym syndromem zachowuje się inaczej – w zależności od dnia, pory roku, humoru, zainteresowań lub podejścia do niego.

Zespół Aspergera jest jednym z kręgu autyzmu całościowych zaburzeń rozwoju, które łączą objawy w kilku podstawowych sferach:

- kontaktów społecznych,
- komunikacji,
- zachowań i zainteresowań,
- nadwrażliwości sensorycznej na różnego rodzaju bodźce.

Problem z nawiązywaniem
interakcji społecznych

Trudności
z porozumiewaniem się

Schematyczne
zainteresowania i brak
elastyczności

Symptomy

- ▶ Lista symptomów, które może przejawiać dziecko z ZA, jest długa. Ogólnie można je scharakteryzować następująco:
 - ▶ • ma upośledzone interakcje społeczne,
 - ▶ • ma kłopoty z porozumiewaniem się/komunikacją,
 - ▶ • ma bardzo szczególne zainteresowania/natręctwa,
 - ▶ • występują u niego powtarzające się rytuały, schematyczne zachowanie się, brak elastyczności.
- ▶ Jednym z podstawowych objawów ZA jest także **nietypowe zainteresowanie dziecka jakimś określonym tematem**, najczęściej środkami transportu lub też komputerami, dinozaurami, mapami, planetami, przyrodą, zwierzętami, matematyką czy historią. Zdarza się, że zainteresowania się zmieniają, ale nie intensywność ich przeżywania. Może to prowadzić do ograniczenia jego aktywności w innych dziedzinach życia, tj. do tak zwanej fiksacji na danym temacie.

Objawy zespołu Aspergera

- ✓ Upośledzona zdolność wykorzystywania takich sygnałów i technik komunikacyjnych, jak język ciała czy ton głosu
- ✓ Upośledzona zdolność rozumienia ironii i innych elementów „podtekstu” obecnych w komunikacji
- ✓ Mało elastyczny sposób myślenia
- ✓ Ograniczony kontakt wzrokowy i niewielki stopień towarzyskości
- ✓ Skłonności do samotnictwa i tracenia kontaktu z otoczeniem
- ✓ Ograniczony zakres zainteresowań
- ✓ Monotonny, rozwlekły sposób mówienia
- ✓ Powtarzające się dziwaczne zachowania
- ✓ Nadwrażliwość na niektóre bodźce
- ✓ Nietypowe ruchy
- ✓ Niezgrabność ruchowa

Życie społeczne–problem z prawidłowym rozpoznawaniem mimiki, gestów

- Osoby z ZA nie są w stanie przełączyć się natychmiast z fazy nieaktywnej na aktywną, potrzebują **czynnika pobudzającego umysł** np. nagłe dotlenienie (głęboki wdech, zamknięcie oczu, oczekiwanie kilkanaście sekund)
- Pozostanie w fazie nieaktywnej sprawia, że osoba z ZA nie jest gotowa na przetwarzanie nagłego potoku informacji dźwiękowych, wizualnych, emocjonalnych. Wtedy następuje częściowe zawieszenie, powolne działanie i myślenie.
- Czynnikami wyłączającymi z fazy aktywnej są: stan niepewności, brak poczucia bezpieczeństwa, frustracja ze strony innych osób, nagłe wyciszenie (przerwa w napływie bodźców podtrzymujących wysoką aktywność)
- Czynnikami utrzymującymi wysoką aktywność są: stały dopływ adrenaliny, koncentracja na wykonywanym zadaniu. Osoba z ZA w fazie aktywności nie różni się niczym od osoby neurotypowej (przy podobnym ilorazie inteligencji) jest towarzyska, otwarta, wygadana, kreatywna, łatwo nawiązuje kontakty.

Uczeń z Zespołem Aspergera

Co o nim myślimy/mówimy?

Jak powinniśmy o nim myśleć/mówić

„dziwnie się zachowuje”

„naturalny”

„nietaktowny”

„szczerzy”

„niewrażliwy”

„powściągliwy”

„niezdarny”

„ostrożny”

„niekomunikatywny”

„introwertyk”

„zbyt bezpośredni”

„prawdomówny”

„bez wyczucia”

„odważny”

„niestosownie komentujący”

„dobry obserwator”

„sztywnie myślący”

„ma swoje zdanie”

Jak wspierać umiejętności porozumiewania się dziecka z ZA?

1. Modeluj poprawne wypowiedzi – mów do ucznia **pełnymi, wyraźnymi zdaniami**.
2. Moduluj głos, **podkreślaj kluczowe elementy** komunikatu – monotonny, „płaski” ton sprawi, że dziecko szybciej straci koncentrację. Dbaj o odpowiednie tempo wypowiedzi – oddzielaj słowa, wyraźnie akcentuj koniec zdania.
3. Dbaj o to, by Twoje **komunikaty** były **proste, zwarte i jednoznaczne** (np.: „Usiądź na swoim krześle!” zamiast: „Tyle razy cię prosiłam i powtarzałam, że w czasie lekcji się nie chodzi po klasie, bo to przeszkadza.”).
4. Jeśli kierujesz komunikat bezpośrednio do dziecka, stań **w bliskiej odległości**, dbaj by Twoja **twarz była na poziomie twarzy dziecka**.
5. Używaj **słownictwa dostosowanego do poziomu rozumienia dziecka**: wybieraj słowa znane, konkretne, precyzyjne (np.: „Wyjmijcie pędzle i farby!” zamiast: „Przyszykujcie swoje przybory plastyczne!”).
6. **Dawaj dziecku czas na przetworzenie komunikatu**. Niektóre dzieci potrzebują kilku, inne kilkunastu sekund, aby zareagować na polecenie czy komentarz. **Unikaj wielokrotnego, szybkiego powtarzania polecenia**.

Jeśli uczeń nie reaguje – zwróć na siebie jego uwagę (np. dotknij ramienia) i wtedy wolno, wyraźnie powtórz komunikat.

- ▶ 7. Upewniam się, czy dziecko rozumie, co zostało powiedziane – poproś, by określiło swoimi słowami, co ma teraz zrobić. Nie proś o powtórzenie komunikatu – uczeń może dobrze odtworzyć słowa, które usłyszał, ale nie jest to równoznaczne ze zrozumieniem ich.
- ▶ 8. Pamiętaj, że **ironia, sarkazm, metafory** mogą być dla twojego ucznia niezrozumiałe, będą **traktowane dosłownie** (Mówiąc do ucznia, który – zamiast wykonywać obliczenia – rysuje: „Ależ rysuj sobie, zadanie poczeka!”, ryzykujemy, że potraktuje to jako przyzwolenie i... będzie rysował dalej).
- ▶ 9. **Wyjaśnij** uczniowi dokładnie, co oznacza „**słuchać kogoś**” – rozbij umiejętność na mniejsze elementy. Uważne słuchanie to np.: bycie cicho, kiedy ktoś mówi, zwrócenie twarzy i ciała w stronę osoby, która mówi, trzymanie rąk i nóg przy sobie w czasie rozmowy.
- ▶ 10. Pamiętaj, że dla dziecka z ZA bardzo istotnym **kanałem komunikacji jest wzrok**. Staraj się **wspomagać swoje wypowiedzi wizualnie** – przyciągnie to uwagę dziecka i pozwoli mu dłużej zachować koncentrację. W tym celu *możesz wykorzystać*:
 - ▶ wyrazistą ekspresję (*żywa mimika, wyrazisty ton głosu, odpowiednia postawa ciała*);
 - ▶ gesty naturalne (*inscenizacja*);
 - ▶ przedmioty/rekwizyty *związane z danym tematem, aktywnością*;
 - ▶ *fotografie, symbole, rysunki; filmy, prezentacje multimedialne.*

Dostosowanie sposobu budowania wypowiedzi do potrzeb ucznia z ZA

Przekazywanie krótkich i zwięzłych komunikatów oraz upewnianie się, że zostały one właściwie zrozumiane.

W razie prośby wyjaśnianie polecenia własnymi słowami.

Pozostawianie bez komentarza tonu i melodii wypowiedzi dziecka.

Zapisywanie poleceń w sytuacji, kiedy zauważymy, że uczeń lepiej przyswaja polecenia w formie pisemnej.

Niezniechęcanie się i niekrytykowanie wypowiedzi ucznia, nawet gdy nie są one miłe – dzieci z ZA często są aż za bardzo szczere i mówią to, co myślą, bez zastanowienia się, czy ich słowa wyrządzają przykrość innym.

Organizowanie zajęć, w trakcie których będą wyjaśniane poszczególne zwroty i wyrażenia, z którymi uczeń z ZA może mieć problem.

Umożliwienie realizacji swoich pasji i zachęcanie do opowiadania o nich (czasami!).

Jak wspierać umiejętności społeczne dziecka z ZA? – 10 ważnych zasad:

1. **Nie zwalniaj dziecka z ćwiczenia umiejętności społecznych tylko dlatego, że ma zespół Aspergera!** Nie tłumacz go przed innymi uczniami: „On tego nie rozumie”, „Ona tak ma i dajcie jej spokój” – to budzi w rówieśnikach poczucie niesprawiedliwości, a z dziecka z ZA zdejmuje odpowiedzialność za własne zachowania.
2. **Pracuj** nad umiejętnościami społecznymi **z całą klasą** – buduj atmosferę akceptacji zrozumienia i wzajemnego wsparcia. *Pokazuj uczniom, że każdy z nich ma zarówno mocne strony, jak i słabsze, nad którymi może pracować.* Nie ośmieszaj i nie poniżaj dziecka z ZA publicznymi uwagami na temat jego społecznych deficytów („Tylko Ty potrafisz zadawać takie dziwne pytania...”, „U Ciebie w domu też tak sobie krzyczycie do ucha?”).
3. **Analizuj umiejętności społeczne, rozbijaj je na kroki/etapy:** co to znaczy: „być grzecznym”, „słuchać uważnie”, „zachowywać się kulturalnie”? Co masz na myśli, mówiąc: „poproś ładnie”, „poczekaj spokojnie”, „idź normalnie” – co dziecko dokładnie powinno zrobić? Wydając polecenie, ustalając nową zasadę, *upewnij się, że precyzyjnie określiłeś, jakie konkretnie zachowanie jest pożądane.*
4. Każda osoba z otoczenia (dorosły i rówieśnik) może stanowić dla ucznia z ZA model właściwego zachowania – **dbaj o to, by dzieci w klasie przestrzegały ustalonych zasad i sam się do nich stosuj.**

5. **Umożliwiał mu udział** we wszystkich ważnych wydarzeniach (wycieczki, konkursy, festyny itd.). **Umożliwiał – nie wymagał** (minimalne konieczne wsparcie) Nie uzależniał udziału ucznia w wycieczkach od stałej obecności jego rodzica-to niesprawiedliwe, stygmatyzujące.
6. **Pomagaj** dziecku **obniżyć napięcie** –dziecko z ZA wobec konieczności podjęcia kontaktów społecznych może przeżywać silny stres.
7. **Nie nalegaj na kontakt wzrokowy** – uczeń jest skierowany twarzą i ciałem w stronę osoby, z którą rozmawia. Chodzi o to, aby uczeń umiał wykorzystać informacje przekazywane za pomocą mimiki, a nie tylko „patrzył w oczy”.
8. **Zainteresowania, talenty, mocne strony** ucznia zaprezentuj na forum klasy, szkoły Np. uczeń interesujący się astronomią niech pomoże zorganizować wycieczkę do planetarium. Dziecko znające na pamięć wszystkie modele pociągów od 1900 r. może brać udział w konkursie w Muzeum Kolejnictwa.
9. Umiejętności zdobyte na zajęciach indywidualnych w zaplanowany i systematyczny sposób **przeńś na warunki grupowe**. Ostatecznym celem treningu społecznego jest **niezależne, elastyczne radzenie sobie w dynamicznych interakcjach** – nie da się tego nauczyć w gabinecie psychologa nad kartą pracy. Z psychologiem/ pedagogiem ustalić strategie rozwijania danej umiejętności w codziennych kontaktach z rówieśnikami i tworzyć ku temu różnorodne okazje (np. zajęcia ze specjalistą w parach, praca grupowa na lekcji w trójkach, gry na lekcjach WF w 5-osobowych zespołach itp.).
10. **Wykorzystaj techniki strukturyzacji**, by ułatwić dziecku samodzielne organizowanie sobie czasu wolnego na przerwie, podczas swobodnej zabawy, pobytu na świetlicy.

Stereotypowe zachowania i specyficzne zainteresowania

Gdy uczeń za bardzo fiksuje się na własnych zainteresowaniach, n-l może wyznaczyć ramy czasowe, w których będzie mógł mówić o swoim hobby

N-l może włączyć jego zainteresowania do ćwiczeń i zadań do codziennej praktyki szkolnej

Kiedy uczeń kładzie nacisk swoim zachowaniem na jednostajność, rutynę czy stawia opór przed zmianami, n-l zapewnia mu przewidywalne i bezpieczne otoczenie, próbuje zmniejszyć stres i strach przed nieznanym

System żetonowy

- ▶ Bardzo dobrą i skuteczną metodą motywowania dziecka z ZA jest nagradzanie i system żetonowy(najlepiej opracowany w porozumieniu i ze wsparciem rodziców).
- ▶ „Twoje dziecko lub twój uczeń dostaje żeton za każdym razem, gdy zachowa się w oczekiwany przez ciebie sposób. Kiedy uzbiera uzgodnioną wcześniej liczbę żetonów, może je wymienić na ulubioną czynność lub przedmiot.
- ▶ Systemy żetonów są elastyczne i łatwe do zastosowania. Mogą dostarczyć konkretnych rzeczy i być stosowane krótko albo wymagać od dziecka kilkudniowej lub kilkutygodniowej pracy w celu zdobycia nagrody. Takie systemy przynoszą wiele korzyści dziecku, rodzinie i nauczycielowi:
 - Pomagają dzieciom kształtować umiejętność czekania na wzmocnienie (opóźnioną nagrodę).
 - Wzmacniają poczucie czasu dziecka i jego świadomość, jak długo trwa zdobywanie nagrody.
 - Promują płynne nauczanie; rodzic lub nauczyciel może szybko wręczyć dziecku żeton bez potrzeby przerywania czynności w celu wzmocnienia zachowania (a także przerwy mogą trochę trwać).
 - Są bardziej naturalnym wzmocnieniem: dziecko może zyskać nagrody materialne i sytuacyjne (Alothohm, Zysk, 2016).

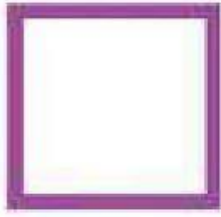
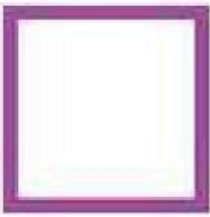
System żetonowy- sposób wpływania na zachowanie dziecka

- Źródło: Artur Kołakowski, Agnieszka Pisula „Sposób na trudne dziecko”

Gospodarka żetonowa – system punktowy jako forma kierowania zachowaniem dziecka dotkniętego ZA

Przykład żetonowego systemu motywacji:

PONIEDZIAŁEK	WTOREK	ŚRODA	CZWARTEK	PIĄTEK
				
TYGODNIOWA NAGRODA				
				

Rodzaje systemów żetonowych

- ▶ Klasyczny system żetonowy – jego celem jest **zwiększenie częstotliwości występowania zachowań pożądanых**, które pojawiają się bardzo rzadko lub wcale.
- ▶ Turniej uśmiechniętej twarzy – służy do **wygaszania tych zachowań niepożądanych, które pojawiają się często**, jednak nie chcemy stosować konsekwencji.
- ▶ Odwrócony system żetonowy – umożliwia dziecku **odpracowanie ujemnego salda początkowego**, dzięki wykonywaniu dodatkowych działań/obowiązków.
- ▶ Ważne jest **nadanie odpowiedniej wartości punktowej zachowaniom**.
- ▶ Im zachowanie bardziej wymagające i „cenne”, tym wyższą ma wartość punktową.
- ▶ Ustalenie ilości dziennej dla danego zachowania jest o tyle ważne, że część z nich wykonać wystarczy 2 razy dziennie (np. umycie zębów), a część powinno się wykonywać stosownie do sytuacji (np. gaszenie światła przy wychodzeniu z łazienki – możemy ustalić, że dziennie za to zachowanie można zdobyć maksymalnie do trzech punktów).
- ▶ Wyszczególnienie ilościowe zachowań punktowanych pozwoli uniknąć sytuacji wychodzenia co 5 minut z łazienki i gaszenia światła lub upierania się przy myciu zębów więcej niż dwa razy w ciągu dnia.

Gospodarka żetonowa – system punktowy jako forma kierowania zachowaniem

- ▶ Nie odbieramy raz przyznanych punktów bez względu na zachowanie dziecka
- ▶ Za pojawienie się pożądanego zachowania ujętego w zasadzie, należy przyznać punkty niezależnie od tego, jak dziecko zachowuje się w innych sytuacjach
- ▶ Nie można odebrać raz przyznanej nagrody za zebranie określonej liczby żetonów
- ▶ Dziecko może samo zdecydować na co przeznaczy punkty – czy wykorzystuje je na mniejszą nagrodę, czy zbiera na większą. Jeśli punkty zostaną wykorzystane – automatycznie traci je ze swojego konta
- ▶ Warto zachęcać dziecko do zbierania żetonów w celu uzyskania większej nagrody, gdyż uczy to odraczania gratyfikacji i gospodarności. Jednak na początku wprowadzania metody warto nagradzać za mniejszą ilość żetonów, tak by dziecko na koniec dnia zostało docenione

Gospodarka żetonowa – system punktowy

- ▶ Nagrody muszą być tak dobierane, aby były dostatecznie atrakcyjne dla dziecka i jednocześnie na miarę możliwości rodziców
- ▶ Warto od czasu do czasu zmieniać nagrody – aby ich atrakcyjność nie malała
- ▶ Jeśli przez pierwsze 3 dni od ustalenia zasad i sformułowania systemu żetonowego, dziecko nie zdobywa punktów to znak, że należy zmienić zasady pracy. Aby system żetonowy mógł zadziałać i przynieść oczekiwane efekty, **dziecko musi mieć możliwość osiągnięcia sukcesu.**
- ▶ Pracę nad danym zachowaniem planuje się na 1–3 miesiące. Nie warto kończyć zbyt szybko, gdyż poprzednie, złe zachowanie było utrwalone przez wiele tygodni, a więc by nawyk okazał się trwały, warto nieco przedłużyć proces zanim ogłosimy sukces.

Warto obejrzeć

- ▶ <https://www.youtube.com/watch?v=UJEWE-poOzw> Dziecko z autyzmem w szkole. Cześć II. ORE
- ▶ <https://www.youtube.com/watch?v=ojEGlt7Y3PM> Nie jestem kosmitą, mam zespół Aspergera
- ▶ <https://www.youtube.com/watch?v=O3hc865EQEw> Co nas spina: Jak się żyje z zespołem Aspergera?
- ▶ <https://www.youtube.com/watch?v=ETNtH4VmCr0> Dziecko i nastolatek z Zespołem Aspergera w szkole. Wywiad z prof. Michaeliem Fitzgeraldem przed seminarium Dziecko i nastolatek z Zespołem Aspergera w szkole. Śląski Urząd Wojewódzki, Katowice, 4 lutego 2013 r.

Bibliografia:

- ▶ 1. Joanna Świącicka, **Uczeń z zespołem Aspergera. Poradnik dla nauczycieli.** Oficyna Wydawnicza Impuls
- ▶ 2. Justyna Kapuścińska-Kozakiewicz, Uczeń z zespołem Aspergera – praktyczne wskazówki dla pedagogów, artykuł w „Głos Pedagogiczny” nr 113 (grudzień 2019) – <https://www.glospedagogiczny.pl/artykul/uczen-z-zespolem-aspergera-praktyczne-wskazowki-dla-pedagogow>
- ▶ 3. Romana Cybulska ; Joanna Dryjańska ; Katarzyna Gotlin ; Maja Kłoda ; Krystyna Pomorska ; Anna Pyzikiewicz, **Uczeń z Zespołem Aspergera w szkole ogólnodostępnej**, Wydawca: ORE
- ▶ 4. Chromik-Kovačs Joanna, Banaszczyk Izabela, **Jak pracować z dzieckiem z zespołem Aspergera w domu i szkole**, wydawnictwo: Harmonia, Gdańsk 2017

Agnieszka Wesołowska

doradca metodyczny

Radomskiego Ośrodka Doskonalenia Nauczycieli

agnieszka.wesolowska@rodon.radom.pl

